

ПІДСУМКИ ВІЗИТУ ПРЕЗИДЕНТА РФ ДО КАЗАХСТАНУ 9 ЛИСТОПАДА 2023 Р.

Віталій Ярмоленко, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано основні результати візиту В. Путіна до Казахстану 9 листопада 2023 р. та дальший геополітичний контекст активізації казахстансько-російських відносин.

Висновки

1. Казахстан надалі намагається здійснювати політику балансування між ключовими позарегіональними державами, яка спрямована на збільшення економічних переваг та зниження ризиків для власних інтересів від конфронтації між ними.
2. На тлі концентрації основних стратегічних зусиль на повномасштабному вторгненні в Україну та конфронтації із Заходом керівництво РФ прагне зберегти свій вплив на просторі СНД, демонструючи тим самим, зокрема, нібито відсутність міжнародної ізоляції, неефективність міжнародних санкцій, привабливість економічної, безпекової та гуманітарної співпраці, наприклад, через збереження та популяризацію російської як мови міжнародної комунікації.
3. Готовність до співпраці з РФ у спільних проектах – з продовольчої безпеки, паливно-енергетичних ініціативах (транспортування та закупівля природного газу, потенційно – в атомній енергетиці), військово-технічній галузі та сфері виробництва продукції подвійного призначення – створює потенційні загрози для Казахстану в контексті політичної залежності від РФ та застосування до нього вторинних економічних санкцій.

9 листопада 2023 р. відбувся візит В. Путіна до Казахстану. Подія розгорталася в контексті відзначення десятої річниці підписання Договору про добросусідство та союзництво у XXI столітті, у якому держави задекларували союзницький рівень відносин.

У рамках двосторонніх заходів на найвищому рівні відбулася участь глав двох держав на пленарному засіданні XIX Форуму міжрегіонального співробітництва Казахстану та Росії, а також переговори у вузькому та розширеному форматі. За підсумками зустрічі підписано сім документів, серед яких: Спільна заява

президентів до десятиліття підписання Договору між Російською Федерацією та Республікою Казахстан про добросусідство та союзництво у XXI столітті; План спільних дій РФ та Республіки Казахстан на 2024–2026 роки; Меморандум про взаєморозуміння між міністерством енергетики РФ та міністерством енергетики Республіки Казахстан про співпрацю щодо проєктів будівництва ТЕЦ «Кокшетау», ТЕЦ «Семей» і ТЕЦ «Усть-Каменогорськ» (Республіка Казахстан).

Напередодні, 8 листопада, глави двох держав дали інтерв'ю для провідних видань на тему відносин між Казахстаном та РФ: Касим-Жомарт Токаєв – для російського видання «Известия», а В. Путін – для «Казахстанської правди».

Основні тези інтерв'ю К.-Ж. Токаєва¹:

- переважання міжнародного права над емоціями поверне планету до стану стійкої рівноваги;
- Казахстан готовий до повноцінного використання свого транзитного потенціалу та збільшення обсягів транспортування російського газу;
- Казахстан цінує готовність РФ будувати АЕС на своїй території, остаточне рішення щодо цього буде ухвалено за підсумками референдуму;
- важливим об'єднувальним чинником для СНД залишається спільна культурно-гуманітарна спадщина, частиною якої є «баланс гармонійного розвитку» мов народів СНД та російської мови;
- Казахстан зацікавлений у відкритті казахськомовних шкіл у регіонах РФ, де живуть етнічні казахи;
- «довгостроковий стійкий мир» можливий за умови «готовності до взаємних поступок» та суворого дотримання міжнародного права.

Основні тези інтерв'ю В. Путіна²:

- казахстанська молодь зацікавлена у вивченні російської мови;
- російська мова – це «спільна спадщина та конкурентна перевага – важливий чинник, який скріплює казахстансько-російську дружбу»;
- серед пріоритетів співпраці в рамках формату «Росія – Центральна Азія» є активізація політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки, економіки, торгівлі, енергетики, міграції, інформаційних технологій і комунікації;
- у рамках ЄАЕС у контексті «непростих геополітичних умов» акцент зроблено на забезпеченні технологічного суверенітету при створенні незалежної фінансової інфраструктури, підвищенні частки національних валют у взаємних розрахунках;
- внесок ОДКБ у підтримку внутрішньополітичної стабільності в Казахстані під час подій січня 2022 р. продемонструвало ефективність цієї організації.

¹ Отношения между Казахстаном и Россией имеют богатое прошлое и блестящее будущее / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 2023. 8 нояб. URL: <https://www.akorda.kz/ru/otnosheniya-mezhdu-kazahstanom-i-rossiey-imeyut-bogatoe-proshloe-i-blestyashchee-budushchee-7101642>

² Президент России: Наше стратегическое партнерство устремлено в будущее, проверено временем и развивается по восходящей. *Казахстанская правда*. 2023. 8 нояб. URL: <https://kazpravda.kz/n/prezident-rossii-nashe-strategicheskoe-partnerstvo-ustremlo-v-budushchee-provereno-vremenem-i-razvivaetsya-po-voshodyashchey/>

Пленарне засідання Форуму міжрегіонального співробітництва

Основні тези К.-Ж. Токаєва:

- повноцінна реалізація виробничого ресурсу та експортного потенціалу держав ЄАЕС дасть змогу забезпечити продовольством близько 600 млн осіб;
- у зв'язку з переорієнтацією ринків збуту значно збільшився імпорт російських добрив до Казахстану з відповідними наслідками для казахстанських підприємств;
- обидві держави повинні спільними зусиллями шукати шляхи підвищення доступу добрив для фермерів та виходу на зовнішні ринки, прикладом чого є будівництво в Казахстані заводу (спільного з російською компанією Уралхім) з виробництва добрив потужністю 4 млн т;
- для зміцнення глобальної продовольчої безпеки харчові продукти, добрива та насіння має бути виведено з-під дії міжнародних санкцій;
- успішно триває виробництво тракторів та комбайнів провідних російських компаній – Ростсельмаш та «Петербурзький тракторний завод».

Двосторонні переговори

У рамках переговорів у вузькому та розширеному форматі президент К.-Ж. Токаєв наголосив на значному зростанні обсягу товарообігу (30 % протягом останніх трьох років) та взаємних прямих інвестицій (20 млрд дол. США російських інвестицій в Казахстані, з яких 3,5 млрд дол. США – протягом останніх двох років). Додатково під час заяви для ЗМІ глава Казахстану відзначив важливість дальшого розвитку проєкту з постачань російського газу в південному напрямку, а також збільшення обсягів транзиту російської нафти до Китаю через Казахстан. К.-Ж. Токаєв особливо наголосив на успішності функціонування Каспійського транспортного коридору, а також на потребі розвивати транспортний коридор «Північ – Південь». Президент Казахстану заявив про налагодження ліцензійного виробництва та обслуговування російської військової техніки.

В. Путін відзначив важливість співпраці щодо продовольчої безпеки. Зокрема, президент РФ зауважив, що обидві держави «мають хороші можливості забезпечити власні інтереси та допомогти багатьом партнерам на глобальних ринках» і збільшити ці можливості в майбутньому.

Спільна заява

За підсумками переговорів ухвалено Спільну заяву президентів до десятиліття підписання Договору між Російською Федерацією та Республікою Казахстан про добросусідство та союзництво у XXI столітті.

Основні тези документа:

- Казахстан та РФ усунуть бар'єри на шляху торгівлі та інвестицій, поглиблюватимуть взаємовигідне партнерство з метою забезпечити технологічну, енергетичну та продовольчу безпеку двох держав;
- військове, військово-технічне та військово-політичне співробітництво між обома державами націлено на забезпечення безпеки та підвищення обороноздатності двох країн і не спрямовано проти третіх держав;
- Росія сприяє створенню в Казахстані космічного ракетного комплексу «Байтерек» з метою розвивати казахстанські національні програми космічних досліджень;
- позиції двох держав у межах СНД збігаються або є близькими за всіма ключовими напрямками діяльності цієї організації, разом із зовнішньополітичною координацією та узгодженням підходів щодо актуальних міжнародних та регіональних тем;
- Казахстан позитивно оцінює ініціативу РФ зі створення Великого Євразійського партнерства;
- сторони наголошують на ключовій ролі ОДКБ у забезпеченні регіональної стабільності, підтверджують намір спільно нарощувати потенціал та вдосконалювати механізми кризового реагування в рамках цієї організації;
- обидві сторони виступають проти спроб підриву внутрішньополітичної стабільності;
- сторони будуть розвивати співпрацю в оборонній, військовій та військово-технічній галузях, удосконалювати профільну договірно-правову базу в інтересах забезпечення регіональної та континентальної безпеки;
- Казахстан та РФ сприятимуть популяризації загального культурного надбання та підтримуватимуть інтерес до традицій та духовних цінностей одне одного;
- сторони зазначають, що російська мова є серйозним чинником, що об'єднує обидві держави.

Стратегічний контекст

Візит В. Путіна відбувся напередодні головування Казахстану у 2024 р. у трьох ключових для обох держав регіональних утвореннях – ШОС, ОДКБ та Консультативній зустрічі глав держав Центральної Азії (разом з іншими форматами «ЦА+»). Це відбувається на тлі спроб РФ зберегти вплив на просторі СНД, зокрема через нав'язування державам регіону низки ініціатив у газотранспортній, економічній, гуманітарній сфері тощо.

Так, 1 листопада 2023 р. на полях XII Петербурзького міжнародного газового форуму підписано Угоду про стратегічне співробітництво між АТ «Газпром» та урядом Казахстану, котра передбачає співпрацю в транспортуванні, георозвідці природного газу тощо. 7 жовтня 2023 р. відбулася церемонія відкриття транзиту російського газу в Узбекистан через територію Казахстану, участь у якій узяли

глави трьох держав. Попри декларований комерційний статус проєкту³, надалі існує можливість інструменталізації Росією контролю над постачанням та транспортуванням цієї сировини (зокрема до Китаю) для зміцнення власного впливу в ЦА. Важливою в цьому контексті була неформальна зустріч В. Путіна, Ш. Мірзійоева та К.-Ж. Токаєва на полях саміту «Одного поясу, одного шляху» в Пекіні 17–18 жовтня 2023 р., де, імовірно, угоду могли узгодити з керівництвом та профільними установами Китаю.

Це розгортається на тлі активізації взаємодії інших позарегіональних акторів з державами Центральної Азії на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, зокрема через підвищення рівня представництва на багатосторонніх зустрічах (два саміти «ЄС+ЦА» 27 жовтня 2022 р. та 2–3 червня 2023 р.; перший саміт Німеччини та держав ЦА 29 вересня 2023 р.; перший саміт на рівні глав держав між США та ЦА «С5+1» 19 вересня 2023 р.). 1–2 листопада 2023 р. відбувся перший візит президента Франції до Казахстану та Узбекистану. Під час брифінгу разом з К.-Ж. Токаєвим для представників ЗМІ Е. Макрон наголосив на зацікавленості Франції в участі у спільній розробці родовищ рідкісноземельних металів на території Казахстану.

У цьому контексті Казахстан (як одна з провідних держав регіону) також прагне активізувати контакти на найвищому рівні, відзначаючи важливість альтернативних об'єднань. Так, 3 листопада 2023 р. в м. Астані відбувся X саміт Організації тюркських держав, під час якого К.-Ж. Токаєв наголосив на потребі поглибити взаємодію між учасниками цього утворення на основі «тюркської єдності», спільного ринку тощо⁴.

³ Перспективи розширення «газового союзу» між державами Центральної Азії та Росією. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. 31 серп. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosynu/perspektyvy-rozshyrennya-hazovoho-soyuzu-mizh-derzhavamy>

⁴ Состоялся X саммит Организации тюркских государств / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 2023. 3 нояб. URL: <https://www.akorda.kz/ru/sostoyalsya-x-sammit-organizacii-tyurkskih-gosudarstv-3105444>